

**Бутнік-Сіверський О.Б.,**

*д.е.н., професор головний науковий співробітник сектору  
комерціалізації ОІВ відділу промислової власності  
та комерціалізації ОІВ Науково-дослідного інституту  
інтелектуальної власності НАПрН України, академік АТН  
України та академік УАН, завідувач кафедри економіки, обліку  
та фінансів Інституту післядипломної освіти НУХТ  
(м. Київ, Україна)*

## **РОЗВИТОК ТЕОРІЇ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ ЯК РІЗНОВИДУ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ ТА ЇЇ ЦІЛІСНИХ СКЛАДОВИХ**

Формування системи національної безпеки з позиції прав інтелектуальної власності є новим теоретичним поглядом в науковій сфері, де головним предметом дослідження є національна безпека та її зв'язок зі сферою інтелектуальної власності.

Теорія побудови та функціонування системи національної безпеки на принципах майнових прав інтелектуальної власності знаходиться ще на стадії становлення та пошуку; цілий ряд проблемних питань розглядаються фрагментарно, зводячи до юридичних проблем, до правової охорони та захисту майнових прав інтелектуальної власності, при цьому ряд проблемних питань знаходяться в полі постійних наукових дискусій, так як не сформовано цілісного наукового підходу до розв'язання зазначеної проблеми.

*Теорія національної безпеки* — це метанаука, яка поєднує прикладні аспекти соціальних, військових, гуманітарних, технічних, психологічних, біологічних та інших наук з метою дослідження сутності, змісту, методів, форм і засобів забезпечення безпеки особистості та соціальних спільнот різних рівнів [1].

У науковому обґрунтуванні, зазначає В. Загурська-Антонюк, домінує переконання того, що потреба безпеки є мотивацією до дії та розвитку, тому що неможлива реалізація суспільних цілей, якщо не реалізована потреба безпеки. З іншої точки зору, безпека трактується як цінність, тобто благо, особливо важливе, переконання у досягненні цілей [2].

Процес захисту державою своїх інтересів та безпеки безпосередньо пов'язаний із проведенням державної політики, в межах якої і здійснюються конкретні заходи їх реалізації.

Що стосується України, то офіційне визначення терміну «національна безпека» викладено в Законі України «Про національну безпеку України», де в пп. 9 п. 1 ст. 1 зазначено, що «*національна безпека України — це захищеність державного суверенітету, територіаль-*

ної цілісності, демократичного конституційного ладу та інших національних інтересів України від реальних та потенційних загроз» [3]. З позиції державної політики — «правову основу державної політики у сферах національної безпеки і оборони становлять Конституція України, цей та інші закони України» (п. 1 ст. 2 зазначеного Закону України). Законодавець у зазначеному законі чітко визначився, що «державна політика у сферах національної безпеки і оборони спрямована на захист: людини і громадянина — їхніх життя і гідності, конституційних прав і свобод, безпечних умов життєдіяльності; суспільства — його демократичних цінностей, добробуту та умов для сталого розвитку; держави — її конституційного ладу, суверенітету, територіальної цілісності та недоторканності; території, навколишнього природного середовища — від надзвичайних ситуацій» (п. 1 ст. 3 Розділ II).

Національні інтереси реалізуються через інтереси держави. Суб'єктами інтересів тут виступають саме громадяни та їх групи, а державні інституції є операційними суб'єктами.

Національний інтерес — визначальне джерело формування стратегічної мети, стратегічних завдань, об'єкта спрямувань і напрямів розвитку нації, механізму, методів і форм їх реалізації [4, 46].

Політичний і правовий зміст національної безпеки та національних інтересів поєднуються, коли вони спрямовані на стратегічний розвиток держави на різних її рівнях, як основа державної довгострокової безпекової політики, та стають предметом полістратегії. Саме метою державної політики національної безпеки та національних інтересів є послідовне запобігання та створення найбільш сприятливих умов для держави та зміцнення її міжнародного становища, іміджу та престижу у світі. Тому основне завдання для досягнення національних стратегічних цілей у галузі безпеки ґрунтується на створенні умов та розвитку в безпосередній близькості в європейському, євроатлантичному та глобальному просторі.

На це спрямовано Закон України «Про національну безпеку України», де в п. 2 ст. 26 розділу V зазначено, що «стратегія національної безпеки України визначає: 1) пріоритети національних інтересів України та забезпечення національної безпеки, цілі, основні напрями державної політики у сфері національної безпеки; 2) поточні та прогнозовані загрози національній безпеці та національним інтересам України з урахуванням зовнішньополітичних та внутрішніх умов; 3) основні напрями зовнішньополітичної діяльності держави для забезпечення її національних інтересів і безпеки; 4) напрями та завдання реформування й розвитку сектору безпеки і оборони; 5) ресурси, необхідні для її реалізації» [3].

Що стосується України, то офіційне визначення терміну «національні інтереси» знайшло відображення в Законі України «Про національну безпеку України», де в пп. 10 п. 1 ст. 1 зазначено, що «національні інтереси України — це життєво важливі інтереси людини, суспільства і держави, реалізація яких забезпечує державний суверенітет України, її прогресивний демократичний розвиток, а також безпечні умови життєдіяльності і добробут її громадян» [3]. Тут законодавець виділив у національних інтересах — цінності: «важливі інтереси людини, суспільства і держави», що має політичні та правові підстави.

У полістратегії ми виділяємо ще один рівень забезпечення національних інтересів, до якого відносимо інтелектуальну безпеку, яку сьогодні як самостійний вид безпеки ще не виділяють або розглядають як складову економічної безпеки.

Виділення сьогодні підвиду — «інтелектуальна безпека» в самостійний напрям дослідження, зводячи лише до захисту прав інтелектуальної власності на підприємстві або регіону, домінує у публікаціях науковців, що, на наш погляд, звужує та спрощує проблему, обмежуючи її перспективу та поле наукового пошуку до суто технократичного [5, 156].

У нашому розумінні, підсумовують С. Мосов та А. Жарінова, «інтелектуальна безпека» — це складова національної безпеки держави, в рамках якої створюється такий стан внутрішніх і зовнішніх умов діяльності будь-якого суб'єкта господарювання чи особистості, який дозволяє нейтралізувати або виключити можливість втрати об'єктів інтелектуальної власності, інформації про них та їх носіїв, а також: витік інформації про створення, користування та зберігання об'єктів інтелектуальної власності. Тобто тут стверджується, що «інтелектуальна безпека» — це складова національної безпеки держави, яку слід розглядати, вважають зазначені автори, багатоприметною [6].

Підсумовуючи різні погляди та з урахуванням теоретико-методологічного підходу можна визначити категорію «інтелектуальна безпека» — це складова національної безпеки, яка відтворює національні інтереси держави у взаємозв'язку з державною безпекою України під впливом завдань державної інноваційної політики та знаходиться у взаємозв'язку з національною системою інтелектуальної власності та окремими видами (елементами) національної безпеки, забезпечуючи безперервний процес саморозвитку та самовдосконалення у циклічній системі «наука – техніка – технологія – виробництво» різних сфер інноваційної діяльності та творчості.

На нашу думку, національна безпека України не може обмежуватись питаннями, які вбирає в себе інтелектуальна безпека, так як на цьому напрямку вона повинна спиратись, наприклад, на розбу-

дові та діяльності інноваційно-інтелектуальної сфери, на теорію побудови та функціонування системи національної безпеки на принципах, які враховують майнові права інтелектуальної власності, як складової загальної наукової теорії та методології національної безпеки України. Такий підхід концептуально відмінний від розгляду самостійно теорії інтелектуальної безпеки, що свідчить про її багатовекторність.

За своєю сутністю інтелектуальна безпека є безперервним суспільним процесом в різних сферах інноваційної діяльності та творчості, у рамках яких діючі суб'єкти стараються вдосконалювати механізми створення, розвитку та впровадження продуктів інтелектуальної власності, програми, патенти, технології, ліцензії, інформаційні системи тощо в умовах забезпечення охорони майнових прав інтелектуальної власності та дії національного законодавства.

*Формування системи національної безпеки з позиції прав інтелектуальної власності, спирається на сферу інтелектуальної безпеки, яка розглядається як складова національної безпеки та має взаємозв'язки з окремими видами національної безпеки, які є її елементами, та з національною системою інтелектуальної власності, яка спирається на національне законодавство, державні та судові органи.*

На наш погляд, формування, розвиток та ефективність системи національних інтересів України та національної безпеки України, які знаходяться на етапі свого становлення та залишаються предметом науково-практичних дискусій, потребує наукового дослідження також з позиції поглиблено-змістовного її доповнення в розрізі майнових прав інтелектуальної власності, що безпосередньо пов'язано з інноваційно-інтелектуальною сферою діяльності в означеній системі, що, з нашої позиції, є створення, впровадження, комерціалізація об'єктів права інтелектуальної власності, науково-технічних і технологічних розробок та ефективне застосування інформаційно-комунікаційних технологій в умовах розвиненої інноваційної інфраструктури, яка сприяє ефективній науково-технічній діяльності суб'єктів господарювання в інтересах суспільства, посиленні конкурентно-спроможності продукції, збереженні та подальшого розвитку науково-технічного потенціалу країни.

Основними елементами забезпечення активізації інноваційно-інтелектуальній сфері діяльності є формування інноваційної інфраструктури, яка визначає темпи розвитку економіки країни та зростання добробуту населення.

До складових інноваційної інфраструктури відносять: фінансово-кредитні установи; зони інтенсивного науково-технічного розвитку (технополіси); технопарки (технологічні парки, агропарки, інноваційні

парки); інноваційні центри (технологічні, регіональні, галузеві); інкубатори (інноваційні, технологічні, інноваційного бізнесу); консалтингові (надання консультацій) фірми, компанії, промислово-фінансові групи, кластери та інші. За інформацією Департаменту технічного регулювання та інноваційної політики Міністерства економіки України на сьогодні в Україні створено та функціонують: індустріальні парки, станом на 10.03.2021 р. до Реєстру індустріальних (промислових) парків включено **47** індустріальних парків, у **23** із них визначено керуючі компанії, а у **8** є учасники. Також в Україні функціонують індустріальні парки, які не включені до Реєстру індустріальних парків; **16** технопарків; **24** центри інновацій та технологічного трансферу; **22** інноваційних центри; **38** центрів комерціалізації; **24** інноваційних бізнес-інкубатори, один інвестиційно-технологічний кластер; більше **30** кластерів; одне інноваційно-виробниче об'єднання; інші стартап-школи (суб'єкти господарювання, які надають теоретичні знання та практичні навички у сфері створення та діяльності стартапів); інкубаційні програми (програми для новостворених підприємств, спрямовані на розвиток стартапу); центри інтелектуальної власності (суб'єкти господарювання, що забезпечують реалізацію освітньо-професійних, освітньо-наукових та наукових програм, а також підвищення кваліфікації працівників у сфері інтелектуальної власності); венчурні та інвестиційні фонди; центри науково-технічної та економічної діяльності тощо [7].

*Інтелектуальна безпека*, з нашої позиції, має прямий взаємозв'язок з національною системою інтелектуальної власності [8, 2], яка включає в себе:

*Національне законодавство*, як сукупність правових положень, на підставі яких будь-яка особа набуває, реалізує та захищає свої права, що виникають у зв'язку з різними видами інтелектуальної, творчої діяльності (нормативна база);

Державні та судові органи, наділені відповідними повноваженнями в сфері інтелектуальної власності, наукові та освітні установи, громадські організації та інші структури, що беруть активну участь в реалізації державної політики у цій сфері та вирішенні широкого кола завдань з надання правової охорони, управління, реалізації та захисту прав інтелектуальної власності (інституційна база);

Елементи і відносини, які забезпечують та підтримують на відповідному рівні функціонування системи (інфраструктура), а також користувачів цієї системи.

Національна система інтелектуальної власності сьогодні спирається на принципи:

- слугування сфери інтелектуальної власності суспільним інтересам суспільства та відкритості державного управління;

- відповідності стану законодавчого забезпечення взятим Україною на себе міжнародним зобов'язанням, європейському вектору розвитку;
- відповідності правового механізму правової охорони й захисту прав інтелектуальної власності сучасним викликам інформаційного середовища;
- розбудови інноваційної системи та підвищення інноваційної привабливості України.

Тут важливим є взаємозв'язок інтелектуальної безпеки з національною системою інтелектуальної власності, який відтворює полістратегію та правове регулювання частини національної безпеки — інтелектуальної безпеки з позиції відтворення національних цінностей та інтересів.

Правове регулювання спирається на законодавство, яке визнає права на інтелектуальну власність, базується на праві кожного володіти, користуватися і розпоряджатися результатами своєї інтелектуальної, творчої діяльності, що, за визначенням, є благом не матеріальним і зберігаються за його творцями та можуть використовуватися іншими особами лише з їх дозволу, окрім випадків, визначених законодавством.

В умовах ринкових трансформацій і антикризового регулювання, виділяється інноваційно-технологічний елемент, що став підґрунтям для появи та розвитку *інтелектуальної безпеки*, яку розглядають з перспективою досягнення стану високотехнологічного, стабільного, ефективного забезпечення інноваціями, коли об'єднується державна безпека України, національні інтереси та національна безпека у взаємозв'язку з її цілісними елементами, якими є: економічна безпека, військова безпека, енергетична безпека, фінансово-грошова безпека, інформаційна безпека, науково-інтелектуальну безпека, екологічна безпека та фармацевтична безпека, діяльність яких спрямовано на отримання синергетичного ефекту.

Сьогодення потребує уваги на:

- безпеку інтелектуальних трудових ресурсів як носіїв знань;
- безпеку нематеріальних активів як об'єктів права інтелектуальної власності підприємств, корпорацій та інших об'єднань;
- безпеку інтелектуального капіталу як стану захищеності інвестицій суб'єктів господарювання у знаннєві ресурси;
- безпеку руху знань в організації, що охоплює створення, залучення, розповсюдження (дифузії), опанування знань, перетворення, обмін, збереження, використання знань як їх об'єктивізацію у продукції та послугах;
- кібербезпеку з позиції захищеності інформаційно-комунікаційних технологій на основі інтелектуальної власності.

Щодо кібербезпеки, як нового напрямку, то важливим є відсутній трансформаційний підхід до управління кібербезпекою з боку держави, що передбачає наявність організації, яка візьме на себе функції управління впровадженням програми з кібербезпеки, та регулярного контролю за процесом впровадження [9, 181]. Національна система кібербезпеки обмежується переважно участю в ній правоохоронних органів. Приватний бізнес та кіберспільнота до розв'язання важливих питань практично не залучаються [10, 182], що обмежує дієвість потидії загроз в національній інтелектуальній безпеці. Важливою особливістю функціонування інформаційного і кіберпростору держави є його висока динамічність та мінливість загроз. Це обумовлює неможливість створення ефективного організаційно-правового забезпечення у сфері кібербезпеки на тривалий період. Тому, щонайменше, кожні два роки чинне законодавство у цій сфері потребуватиме корегування відповідно до нових загроз, а також змін у геополітичному безпековому середовищі [10, 182].

**Підсумовуючи зазначимо:**

теорія побудови та функціонування системи національної безпеки на принципах майнових прав інтелектуальної власності знаходиться ще на стадії становлення та пошуку;

інтелектуальна безпека є безперервним суспільним процесом в різних сферах інноваційної діяльності та творчості;

формування, розвиток та ефективність системи національних інтересів та національної безпеки знаходяться на етапі свого становлення та залишаються предметом науково-практичних дискусій, потребує наукового дослідження;

інтелектуальна безпека має прямий взаємозв'язок з національною системою інтелектуальної власності.

**Список використаних джерел.**

1. Національна безпека України. URL: [https://pidruchniki.com/10310208/politologiya/natsionalna\\_bezpeka\\_ukrayini](https://pidruchniki.com/10310208/politologiya/natsionalna_bezpeka_ukrayini).
2. Загурська-Антонюк В. Ф. Національна безпека та система державного управління. Електронне «Державне управління: удосконалення та розвиток». (Стаття 13.05.2020 р.). URL: [http://www.dy.nayka.com.ua/pdf/5\\_2020/59.pdf](http://www.dy.nayka.com.ua/pdf/5_2020/59.pdf).
3. Про національну безпеку України. Закон України № 2469-VIII від 21 червня 2018 року. — Редакція від 24.11.2021. — URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2469-19#Text>.
4. Шахов Валерій, Мадіссон Вадим. Національний інтерес і національна безпека в геостратегії України / Вісник Національної академії державного управління. С. 44–56. URL: <http://visnyk.academy.gov.ua/wp-content/uploads/2013/11/2013-2-8.pdf>

5. Берлач А.І., Філіпенко Т.В. Основи економічної безпеки України: Навч. посіб. – Донецьк: Донецький юридичний інститут ЛДУВС ім. Е.О. Дідоренка, 2007. – 234 с.

6. Мосов С. Інтелектуальна безпека України в контексті її входження до СОТ / С. Мосов, А. Жарінова //Інтелектуальна власність. – 2008. – №6. – С.4-9.- UNR: [www.uipv.org/atachs/mosov\\_zharinova.doc](http://www.uipv.org/atachs/mosov_zharinova.doc).

7. Стан розвитку інноваційної інфраструктури. Департаменту технічного регулювання та інноваційної політики Міністерства економіки України. URL: <https://www.me.gov.ua/Documents/Detail?lang=uk-UA&id=022cfe7f-2c18-4545-ab69-1a3a39aea3f8&title=StanRozvitkuInnovatsiinoiInfrastrukturi>.

8. Національна стратегія розвитку сфери інтелектуальної власності в Україні на період до 2020 року. – URL: <https://uba.ua/documents/ip-strategy28082014.pdf>.

9. Живко З. Б., Рудий Т. В., Сеник В. В., Родченко С. С. Проблеми нормативно-правової бази забезпечення кібербезпеки в Україні: стан і перспективи / Соціально-правові студії : науково-аналітичний журнал / гол. ред. О. Балинська. Львів : ЛьвДУВС, 2020. Вип. 3 (9). –С. 18-25.

10. Рудий Т.В. Стан організаційно-правового забезпечення кібербезпеки держави / Т.В. Рудий, З.Б. Живко, Н.О. Живець. Інтелектуальна власність як складова системи забезпечення національної безпеки. Секція 6 : ел. збірн. матер. III Міжн. наук.-практ. конф. «Інтерн.-міст КИЇВ – ДНІПРО», Управл. проект. Ефектив. використ. результ. наук. досл. та об'єкт. інтел. власн., 18 березн. 2021р., Київ : Науково-дослідний інститут інтелектуальної власності НАПрН України, 2021. 199 с.